

MƏMMƏD FƏTƏLİYEV
Bakı Dövlət Universitetinin professoru
tarix elmləri doktoru
 E-mail: mamed-fatalli@mail.ru

VERSAL SÜLHÜ VƏ BALKAN ÖLKƏLƏRİ

Açar sözlər: Versal triumviratı, qalib dövlətlər, ərazi iddiaları, ingilis- fransız rəqabəti

Ключевые слова: Версальский триумvirат, страны победители, территориальные притязания, англо-французское соперничество

Key words: Versailles triumvirate, winner states, territorial claims, english-french rivalry

Birinci dünya müharibəsindən sonra Avropada müharibədən dinc dövrə keçid həm ləng, həm də ağır idi. Xüsusilə, bu, müharibədən sonra da silahlı münaqişələrin uzun müddət davam etdiyi Balkanlarda daha açıq şəkildə özünü göstərdi. Yunanıstan, Rumıniya və Yuqoslaviya (1918-ci il dekabrın 1-də yaradılan Yuqoslaviya 1929-cu ilə qədər serb, xovət, sloven krallığı adlanırdı – M.F.) hakim dairələri qalib dövlət rolunda möhkəmlənməyə cəhd edir, işğal etdikləri əraziləri əldə saxlamaq, hətta genişləndirməyə və Paris sülh konfransını baş vermiş fakt qarşısında qoymağa çalışırdılar. Xarakterik cəhət bundan ibarətdi ki, bu dövlətlər öz ərazi iddialarını təkcə məğlub dövlətlər olan Bolqarıstan, Türkiyə və Macarıstana qarşı deyil, hətta bir-birilərinə qarşı da irəli sürürdülər.

Yunanıstan, Rumıniya və Yuqoslaviyanın özlərinin real imkanlarından kənara çıxan hədsiz tələbləri "Versal triumviratı" adlandırılan Klemanso, Lloyd Corc və Vilsonu çox çətin vəziyyətdə qoyurdu. Adları çəkilən bu şəxslər Cənub-Şərqi Avropada sərhədləri müəyyənləşdirərkən müxtəlif dəlillərdən və bəzən də bir-birinə zidd olan dəlillərdən istifadə edirdilər. Avropanın xəritəsini yenidən biçən Antanta dövlətləri və ABŞ xalqların taleyi ilə az maraqlanırdılar və birinci dərəcəli rol onların hansı dövlətə qarşı maraqlı olmaları və həmin dövlətin antisovet müdaxilədə iştirak etmə dərəcəsi ilə müəyyən olunurdu. Çox böyük ləngimələrlə 1919-1920-ci illərdə Parisdə və şəhər kənarı qəsəbələrdə Cənub-Şərqi Avropa dövlətlərinin sərhədləri müəyyənləşdirildi.

Müharibə illərində ələ keçirilmiş və zorla birləşdirilmiş torpaqlar hesabına Rumıniyanın ərazisi 1918-ci ilin axırlarında 137903 kv.km-dən 294967 kv.km, əhalisi isə 8 mln-dan 16 mln-a çatdı (1, 35).

Versalda bağlanmış sazişlər nəticəsində Transilvaniya, Banatın bir hissəsi, Bukovina Bolqarıstandan alınmış, Cənubi Dobruca daxil olmaqla Dobruca, Rumıniya hərbiçiləri tərəfindən ələ keçirilmiş, əhalisi ukraynalılardan ibarət olan Şimali Bukovina və Bessarabiya Rumıniya ərazisinə qatıldı (2, 79-81). Burjua-mülkədar Rumıniyasının hakim dairələri Versalda müəyyənləşdirilən sərhədləri möhkəmləndirməyi özlərinin əsas xarici siyasət vəzifəsi hesab edirdilər. Bu məqsədlə onlar müharibədən sonrakı status-kvonu qoruyub saxlamaqda maraqlı olan bir sıra dövlətlərlə hərbi-siyasi ittifaqlar bağlamağa başladılar. 1921-ci il martın 3-də Rumıniya Polşa ilə hərbi konvensiya bağladı. Hər iki tərəf öz sərhədlərinin toxunulmazlığı uğrunda mübarizədə bir-birinə yardım göstərməyi öhdələrinə götürdülər (3, 220). Fransız diplomatiyasının fəal yardımı ilə bağlanan Polşa-Rumıniya ittifaqı açıqdan-açığa Sovet Rusiyasına hücum etmək üçün plasdarm hazırlamaq məqsədini güdürdü. 20-ci illərin əvvəllərində Fransanın yardımı ilə Rumıniyanın Yuqoslaviya və Çexoslovakiya ilə Kiçik Antanta adı altında ittifaqı meydana gəldi.

Kiçik Antanta termini ilk dəfə 1920-ci ilin fevralında Macarıstanın irticaçı dairələri tərəfindən işlədilmişdi. Onlar bu adla bir tərəfdən bu blokun təsisatçılarının böyük Antantanı təqlid etmək cəhdlərini, digər tərəfdən isə imperializm dünyasında onun asılı, ikinci dərəcəli vəziyyətini göstərmək istəyirdilər (4,45). Diplomatik dairələrdə isə bu termin 1920-ci ilin sentyabrında E.Beneş Çexoslovak parlamentində üç dövlətin – Çexoslovakiya, Serb-Xorvat-

Sloven krallığının və Rumıniyanın ittifaqını Kiçik Antanta adlandırdıqdan sonra geniş işlədilməyə başlandı (4,46). Mərkəzi və Cənubi-Şərqi Avropa ölkələrinin blokunu yaratmaq məsələsi Kompyen barışığının imzalanmasından dərhal sonra meydana çıxmışdı. Blokun yaradılmasında məqsəd Birinci dünya müharibəsindən sonra Dunay hövzəsində və Balkan yarımadasında mövcud olan qüvvələr nisbətini qoruyub saxlamaq və möhkəmləndirmək idi (5, 239).

Kiçik Antantanın hüquqi əsasını qoyan birinci müqavilə Çexoslovakiya-Yuqoslaviya ittifaq müqaviləsi oldu. Bu müqavilə 1920-ci il avqustun 14-də imzalandı. Müqaviləyə görə hər iki tərəf Macarıstan tərəfindən hücum olacağı təqdirdə, qarşılıqlı olaraq yardım etməyi və bir-birini xəbərdar etmədən üçüncü dövlətlə ittifaq bağlamamağı öhdələrinə götürürdülər. Müqavilənin müddəti iki il idi (6,12). Müqaviləyə əlavə olaraq gizli hərbi konvensiya da imzalandı. Həmin vaxt Rumıniya Çexoslovakiya-Yuqoslaviya müqaviləsinə qoşulmağa hazır olduğunu bildirdi, lakin təklif etdi ki, Yunanıstan və Polşa da bloka cəlb edilsin. Polşa Sovet Rusiyasına qarşı müharibə apardığı üçün Çexoslovakiya və Yuqoslaviya münafişəyə cəlb edilə biləcəklərindən ehtiyat edərək buna razı olmadılar.

Dunay Avropasında blok yaratmaq haqqında xüsusi planlara malik olan Fransa Çexoslovak-yuqoslav müqaviləsinə fəallıqla qarşıladı və bu ittifaqın genişləndirilməsini irəli sürdü. Fransa bu bloka Bolqarıstan və Polşanı da cəlb etmək istəyirdi. Lakin lap əvvəldən üçlər ittifaqının təşəbbüsçüsü olan Çexoslovakiya xarici işlər naziri E.Beneş buna etiraz etdi. Bolqarıstan və Polşa hökumətlərinin də bu məsələyə münasibəti yaxşı deyildi. Bolqarıstan hökuməti Yuqoslaviya ilə yaxınlaşmağı qeyri-mümkün hesab edirdi.

Çexoslovak-yuqoslav müqaviləsi İtaliyanın daha ciddi narazılığına səbəb oldu. O, bu müqaviləyə Mərkəzi Avropada antiitalyan slavyan blokunun yaradılmasında ilk addım kimi baxırdı.

İngiltərəni isə bu müqavilənin bağlanması sevindirdi. Çünki onun bağlanması Fransanın Dunay konfederasiyası yaratmaq haqqında planlarına son qoymuş oldu (7,115).

1921-ci ilin martında Macarıstanda Habsburqların bərpa olunmasına edilən cəhd Rumıniyanın rəsmən Kiçik Antantaya qatılmasına şərait yaratdı. 1921-ci il aprelin 23-də Buxarestdə Çexoslovakiya-Rumıniya müqaviləsi imzalandı. Müqaviləyə əlavə olaraq iki gizli protokol imzalandı. Protokollara görə Çexoslovakiya Rumıniya-Polşa ittifaq müqaviləsinə nəzərə almalı və bununla bağlı müharibə baş verəcəyi təqdirdə, Rumıniyaya hərbi materallar almaqda yardım etməli idi (5, 239).

Kiçik Antantanın yaradılmasının başa çatması 1921-ci il iyun ayının 7-də Belqradada Rumıniya-Yuqoslaviya müqaviləsinin bağlanması ilə mümkün oldu (5, 240). Müqavilə hər iki dövlətin həm Macarıstan, həm də Bolqarıstan tərəfdən ola biləcək təhlükəyə qarşı bir-birinə yardım etməsini nəzərdə tuturdu (4, 55).

Yeni Yuqoslaviya dövlətinin beynəlxalq miqyasda tanınması birinci növbədə İtaliya-Yuqoslaviya ziddiyyətlərinin həlli ilə bağlı idi. Paris sülh konfransında İtaliya ilə Yuqoslaviya arasında ümumi sərhədlər və xüsusilə liman şəhəri olan Fiumenin (Riyeka) kimə məxsus olması barəsində çox gərgin mübahisələr gedirdi. Bu mübahisə nəticəsində Yuqoslaviyanın Adriatik dənizi sahilində yerləşən bir sıra əraziləri sərhədlərdən kənar qaldı, Fiume isə azad ərazi kimi tanındı (8, 60). Lakin 1923-cü ildə daha güclü olan rəqibin təzyiqi ilə Yuqoslaviya Fiumenin İtaliya tərəfindən ələ keçirilməsi ilə razılaşmağa və Dalmasiyada ona iqtisadi güzəştlər etməyə məcbur oldu. Belə güzəştlər hesabına Yuqoslaviya 1924-cü ilin yanvarında İtaliya ilə 5 il müddətinə "dostluq və əməkdaşlıq haqqında" saziş bağlaya bildi.

Başda kral Aleksandr və xarici işlər naziri M.Ninçiq olmaqla Yuqoslaviya siyasətçiləri ümid edirdilər ki, onlar Adriatikada italyan faşizminin tələblərini yerinə yetirmişlər və buna görə Yuqoslaviyanın Balkanlarda azad hərəkət etməkdə və Yunanıstana məxsus Səlanik şəhərinin ələ keçirilməsində İtaliyanın yardımını almasalar da, heç olmazsa onun razılığına nail ola bilərlər (9, 38).

Yunanıstanın baş naziri E.Venizelos Parisdə sülh danışıqlarının başlanmasından xeyli əvvəl Lloyd Corca göndərdiyi məktubda "Kiçik Asiyanın yunanlar yaşayan Qərb hissəsinin Yunanıstana verilməsini" istəmişdi (10,3). Bu zaman yunan mətbuatı da özlərinin Bizansın

varisləri olduğunu irəli sürərək: "Yeganə yol Yunanistanın İstanbula qədər uzanmasıdır... İstanbul yunanların idi, bir gün yenə yunanların olacaqdır" – kimi yazılar dərc edirdi (10, 3).

E.Venizelos başda olmaqla Paris konfransına gələn yunan nümayəndə heyəti Yunanıstana əvvəllər Albaniyada, Frakiyada və Kiçik Asiyada vəd edilmiş əraziləri almaq niyyətində idi. Lakin İngiltərə və Fransa bu tələblərin əvəzini ödəmək üçün əvvəlcə Yunanistanın antisovet müdaxilədə iştirak etməsini, bu boş çıxıqdən sonra isə Türkiyədə qalxan milli-azadlıq hərəkatına qarşı mübarizədə iştirakını tələb etdilər. 1919-cu il mayın 15-də yunan orduları Kiçik Asiyaya soxuldular və İzmirli işğal etdilər. Yunan qoşunları şəhəri işğal edərkən görünməmiş zülm və özbaşnalıqlar törətdilər. Türklərə qarşı törədilən qətlər o qədər iyrənc və tükürpədicə xarakter almışdı (11, 92) ki, hətta mənərəni gəmilərdən seyr edən bəzi ingilis və amerikan dənizçiləri bu vəziyyətə dözməkdilərdən dənizə atılaraq türklərə yardım etmək istəmişdilər. Lakin komandirləri buna icazə verməmişdi (12, 190). Təkcə birinci gündə türklərdən 300-400 ölən və yaralanan olmuşdu (13, 392). U.Çerçil yazırdı: "Hətta türklərə münasibətdən asılı olmayaraq... heç bir şeylə bu qeyri-ehtiyatlı və zorakı aktı bağışlamaq olmazdı" (14, 251).

Yunanların İzmirli işğal etməsi 48 saat davam etmiş və bu müddətdə iki mindən çox türk öldürülmüşdü (10, 8).

Əvvəlcə yunan qoşunları Yunanistanın maraqlandığı torpaqları işğal etdilər, sonra isə türk xalqının milli-azadlıq hərəkatı genişlənen zaman onun yatırılmasında əsas qüvvə kimi çıxış etdilər və 1920-ci il iyunun 22-də altı diviziyadan ibarət yunan qoşunu Anadolunun içərilərinə doğru irəliləməyə başladı.

Türkiyənin taleyi 1920-ci ilin avqustun 10-da imzalanan Sevr müqaviləsi ilə müəyyən edilirdi.

Müqavilənin şərtlərinə görə Osmanlı dövləti İstanbul və ətrafı ilə Anadoluda kiçik bir torpaq parçasından ibarət olmalı, lakin Osmanlı dövləti müqavilə şərtlərinə hörmət göstərməsəydi, İstanbul da əlindən alınmalı idi. Frakiya Yunanıstana verilir. İzmir şəhəri Türkiyənin "suverenliyi" altında beş il müddətinə Yunanıstan tərəfindən idarə olunmalı idi, əgər bundan sonra yerli parlament qərar çıxarsaydı, o Yunanıstana məxsus olmalı idi. Yunanıstan boğazların girişinə nəzarət edən imroz və Bozcaadanı ələ keçirirdi. Yunanıstan isə öz növbəsində bu adaları İngiltərə donanmasının ixtiyarına verirdi. Ermənistanın sərhədləri Vilson tərəfindən müəyyən edilməli idi və Ərzurum, Trabzon, Van və Bitlis vilayətləri daxil olmaqla müstəqil bir dövlət olmalı idi. Türkiyə Misir, Sudan və Kipirdəki bütün hüquqlarını İngiltərənin ixtiyarına verirdi. Türkiyə İtaliyanın xeyrinə Egey adaları barəsində bütün iddialarından əl çəkirdi. Hicaz azad və müstəqil bir dövlət olmalı idi. Osmanlı dövləti Suriya, İraq və Fələstin barəsində qəbul ediləcək bütün qərarlara riayət etməli idi (15, 29-31).

Lakin Türkiyədə qalxan güclü milli-azadlıq hərəkatı Sevr müqaviləsini ölü doğulmuş sənədə çevirdi. Mustafa Kamalın formalaşdırdığı milli hökumət Sevr müqaviləsini qətiyyətlə rədd etdi.

Yaranmış vəziyyətdən bərk həyəcanlanan İngiltərə başda olmaqla Qərb dövlətləri Yunanıstan qoşunlarının Türkiyənin içərilərinə doğru irəliləməsinə rəvac verdilər. Bu avantüra 1922-ci ilin yayında yunan qoşunlarının darmadağın edilməsi ilə başa çatdı. Döyüş meydanında yunan qoşunlarının məğlub edilməsindən sonra kamalçı Türkiyə ilə danışıqlarda Antanta dövlətləri də məğlubiyətə uğradılar. Türkiyə öz müstəqilliyinin tanınmasına nail oldu.

Türkiyə, həmçinin kapitulyasiya rejiminin ləğv edilməsinə, xarici maliyyə nəzarətinin boş çıxmasına, Sevr müqaviləsi ilə əlindən alınmış əraziləri qoruyub saxlamağa nail oldu (16, 1-53).

Sevr müqaviləsini əvəz edən 1923-cü ilin iyulunda imzalanan Lozan müqaviləsi Qərbi Avropa dövlətləri ilə münasibətləri tam tənzimləyə bilmədi. Fransa ilə Osmanlı dövlət borcu ilə əlaqədar, İngiltərə ilə neftlə zəngin olan Mosul rayonuna görə ixtilaf var idi. İtaliya ərazi iddiaları irəli sürürdü. Yalnız Sovet Rusiyası Türkiyə hökumətinə mənəvi və diplomatik yardım göstərirdi. 1921-ci ilin martında iki ölkə arasında dostluq və qardaşlıq haqqında müqavilə imzalandı. SSRİ ilə dostluq Türkiyənin milli siyasətinin əsası elan olundu.

Yunan hakim dairələrinin böyük dövlətçilik planlarının puça çıxması ölkədə uzun sürən böhrana səbəb oldu. 1924-cü ilin martında Yunanıstanda monarxiya süqut etdi və hakimiyyətə xırda burjuaziyanın lideri A.Papanastasiu gəldi (17, 21). Bu hökumət qonşu dövlətlərlə münasibətləri normallaşdırmaq mövqeyindən çıxış etdi və SSRİ ilə diplomatik münasibətlər

qurdu (17, 21). Lakin Yunanıstanın daxili və beynəlxalq vəziyyəti qeyri-sabit olaraq qalmaqda idi.

Qalib dövlətlərin qarşılıqlı münasibətləri mürəkkəb idi. Bu mürəkkəbliyin arxasında Yuqoslaviya, Rumıniya və Yunanıstan hakim dairələrinin Balkanlarda hegemonluq uğrunda rəqabət aparmaları dururdu.

O zaman mövcud olan beynəlxalq münasibətlər sistemində Albaniya özünəməxsus yer tuturdu. Bu dövlət öz müstəqilliyini 1912-1913-cü illərin Balkan müharibələrindən sonra əldə etmişdi. Lakin bu müstəqillik fiktiv idi. Çünki ölkə imperialist dövlətlərin nəzarətinə verilmişdi və onun qonşularından hər birinin bu dövlətin ərazisini ya bütövlükdə, ya da bir hissəsini ələ keçirmək niyyətləri var idi. Paris sülh konfransı Albaniya məsələsini qəti surətdə həll edə bilmədi. Yalnız Alban xalqının italyan işğalçılarına qarşı müvəffəqiyyətli mübarizəsi ölkənin müstəqilliyini möhkəmləndirdi (18, 12). 1920-ci ilin noyabrında bağlanan Rapallo müqaviləsi ilə İtaliya və Yuqoslaviya Albaniyaya qarşı iddialarından imtina etdilər. Albaniya Millətlər Cəmiyyətinə qəbul edildi.

1924-cü ilin yayında Albaniyada F.Holi başda olmaqla demokratik hökumət yaradıldı. Bu hökumət həmin ilin dekabr ayında SSRİ ilə diplomatik münasibətlər qurdu. Lakin hökumətin bu addımı İngiltərə, İtaliya və Yuqoslaviyanın etirazına səbəb oldu və SSRİ-nin səlahiyyətli nümayəndəliyi Tirananı tərk etmək məcburiyyətində qaldı. 1924-cü ilin axırı üçün daxili irticaçı qüvvələr Albaniyada demokratik hərəkatı yatırdılar.

Balkan ölkələrindən Bolqarıstan Birinci dünya müharibəsindən sonra məğlubiyyətin ağır nəticələrini daşımaqda idi. 1919-cu il noyabrın 27-də bağlanan Neyi müqaviləsinə görə Bolqarıstan öz ərazisinin xeyli hissəsini öz qonşularına güzəşt etmək məcburiyyətində qalmışdı. Yuqoslaviya ölkənin Qərb hissəsində yerləşən dörd dairəni almışdı, Rumıniya 1913-cü il Buxarest sülhü ilə ona verilmiş Cənubi Dobrucanı öz əlində saxlamaqda idi, Yunanıstan isə Bolqarıstan üçün Egey dənizinə çıxış yolu olan Qərbi Frakiyaya sahib olmuşdu. Bolqarıstan 1920-ci il iyulun 1-dən 37 il ərzində öz qalib qonşularına 2250 mln qızıl frank məbləğində təzminat ödəməli idi. Bolqar ordusu 20 min nəfərdən ibarət olmalı idi (19, 271).

Pul ilə veriləcək təzminatdan başqa Neyi müqaviləsi Bolqarıstan üzərinə Yuqoslaviya, Rumıniya və Yunanıstanın xeyrinə ağır mükəlləfiyyət qoymuşdu. Bolqarıstan bu dövlətlərə 70825 baş mal-qara, xeyli miqdarda lokomotiv, vaqon, dəmir yol materialı, habelə Yuqoslaviyaya 250 min ton daş kömür verməli idi (5, 372).

A.Sankovun hərbi-faşist hökuməti 1923-cü ilin iyununda hakimiyyəti ələ keçirdi (20, 96-97). Bu hökumət müqavilənin bir sıra maddələrinə yenidən baxmaq üçün Qərb dövlətlərinin razılığını əldə etmək istəyirdi. A.Sankov birinci növbədə ölkə daxilindəki inqilabi hərəkatı yatırmaq üçün ordunun sayını artırmağa çalışırdı. Bundan başqa, o təzminat yükünü yüngülləşdirməyə, qonşu ölkələrdə yaşayan bolqar milli azlıqlarının hüquqlarını müdafiə etmək hüququ əldə etməyə və nəhayət, Egey dənizinə çıxışı geri qaytarmağa çalışırdı. Qarşıya qoyulmuş məqsədə nail olmaq üçün Bolqarıstan hökuməti hər vasitə ilə antikommunizmdən və antisovetizmdən istifadə edirdi. Bundan başqa, Sofiya çox tezliklə başa düşdü ki, müharibədən qalib çıxan qonşu dövlətlərin həmrəyliyi Neyi müqaviləsini təftiş etmək üçün ən ciddi maneədir. Buna görə bolqar hakim dairələri Yuqoslaviya, Yunanıstan və Rumıniya arasında keçmişdə mövcud olan ziddiyyətləri canlandırmağa və yeni ziddiyyətlər qızışdırmağa çalışırdılar.

Versal sülhü Balkan yarımadası xalqlarını məğlub və qalib dövlətlərə böldü. Qalib dövlətlər müharibədən sonra bağlanan sazişlərə yenidən baxılması imkanını rədd etdikləri halda, məğlub dövlətlər isə əksinə, bu sazişlərə yenidən baxılmasına ümid bəsləyirdilər. Beləliklə, Versal sülhü köhnə mübahisələri həll edə bilmədi. Bu sülh əksinə Balkanlarda ərazi və milli xarakterli ziddiyyətlər düynünü daha da möhkəmləndirdi. Müharibədən sonrakı ilk illərdə Avropa diplomatları münaqişələri tənzimləmək, Balkanları birləşdirmək üçün saysız-hesabsız layihələr yaratmağa başladılar. Lakin sülh yaratma pərdəsi altında, əslində imperialist dövlətlərin Avropanın bu rayonunda nüfuz uğrunda mübarizəsi gedirdi.

Kiçik Antantanın tərkibinə daxil olan dövlətlərlə sıx hərbi və diplomatik əməkdaşlıq quran Fransa bu bloka Yunanıstan və Bolqarıstanı da cəlb etmək və öz himayəsi altında Balkan ölkələrinin yeni qruplaşmasını yaratmağa çalışırdı. Fransanın hegemonluq planları İngiltərə

hakim dairələrinin kəskin müqaviməti ilə qarşılaşırdı (8, 31). Balkanlarda, boğazların yaxınlığında rəqib dövlətin möhkəmlənməsi Britaniya imperialist dairələrinin maraqlarına uyğun gəlmirdi. Buna görə Forin-ofis Kiçik Antantanı zəiflətmək və balkanlarda yeni, ingilispərəst blok yaratmaq vəzifəsini həyata keçirməyə çalışırdı. İngiltərə hakim dairələri bu niyyəti Balkanlarda Britaniya nüfuzunun yüksək olduğu yeganə ölkə olan Yunanıstan vasitəsilə həyata keçirmək istəyirdilər.

Fransanın vəziyyəti həm də ona görə mürəkkəbləşirdi ki, o Balkanlarda ona rəqib çıxan digər dövlətin – faşist İtaliyasının da təzyiqini dəf etməli idi. İtaliya Birinci dünya müharibəsindən sonra dünyanın bölüşdürülməsində özünü məğmun edilmiş saydığından, Balkanlarda və Aralıq dənizində möhkəmlənməyə cəhd edirdi. Beləliklə, Balkanlarda ingilis-fransız rəqabəti fransız-italyan ziddiyyətlərinin kəskinləşməsi ilə çulğasırdı. Balkanlarda böyük dövlətlər arasındakı antaqonizm partlayışa gətirib çıxarmasa da, dünyanın siyasi ab-havasına rahatlıq vermirdi.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. История Румынии 1918-1970. М., 1971
2. История международных отношений и внешней политики СССР. Т. I – М., 1986
3. История дипломатии Т. III – М., 1965
4. Язькова А.А. Образование Малой Антанты. // "Вопросы истории", 1972, № 11
5. Дипломатический словарь. Т. II – М., 1971
6. Бошкович Б. Малая Антанта, М., 1934
7. Трухановский В.Г. Внешняя политика Англии на первом этапе общего кризиса капитализма. (1918-1939), М., 1962
8. История Югославии. Т. II – М., 1963
9. Смирнова Н.Д. Политика Италии на Балканах 1922-1935, М., 1979
10. Belgelerle Yunan mezalimi. Yayına hazırlayan dr.Zekeriya Türkmen. Ankara, 2000
11. Walder David. Çanaqqale olayı. Türkçesi M.Ali Kayabal. İstanbul, 1970
12. Tansel Selahattin. Mondrostan Mudanyaya kadar. Cilt I, İstanbul, 1991
13. Toynbee Arnold J. Türkiye. Bir Devletin Yenidən Doğuşu. Çeviren: Kasım Yarıqçı. İstanbul, 1971
14. Черчилль В. Мировой кризис. Перевод с английского. М., 1932
15. Севрский договор. // Бюллетен НКВД, 1920, № 49
16. Lozan Barış Konferansı 1922-1923. Tutanaklar, Belgeler. Takım 2, cilt 2, Ankara, 1973
17. Шеменков К.А. Греция: Проблемы современной истории. М., 1987
18. Комолова Н.П. Новейшая история Италии. М., 1970
19. Дипломатический словарь. Т. II – М., 1985
20. История Болгарии. Т. II – М., 1955

МАМЕД ФАТАЛИЕВ
д.и.н., профессор Бакинского
Государственного Университета
E-mail: mamed-fatalli@mail.ru

"ВЕРСАЛЬСКИЙ МИР И БАЛКАНСКИЕ СТРАНЫ"

После мировой войны правящие круги Греции, Румынии и Югославии стремились закрепить в роли победителей, удержать, а при случае и расширить захваченные территории. В результате версальских соглашений удвоились площадь и население Румынии. Правящие круги Румынии своей основной внешнеполитической задачей считали укрепление версальских границ. С этой целью они начали заключать военно-политические союзы.

После долгих споров на Парижской конференции вне границ Югославии остался ряд тер-

риторий на побережье Адриатики, а Фиуме 1923 году был захвачен Италией. В 1924 году между Югославией и Италией был заключен договор о дружбе и сотрудничестве.

Греческая делегация прибыла на Парижскую мирную конференцию, рассчитывая получить обещанные ей ранее территории в Албании, Фракии и Малой Азии. Но Греция не могла получить эти территории. Весной 1919 г. Греческие войска вторглись в Малую Азию и заняли Измир.

Судьба Турции была определена Севрским договором подписанным в августе 1920 г. Ее территории существенно сокращалась, а независимость фактически упраздняялась. Однако мощное национально-освободительное движение в Турции превратило Севрский договор в мертворожденный документ.

По Нейскому мирному договору Болгария была вынуждена отдать своим соседям значительные территории и потеряла выход к эгейскому морю. Таким образом Версальский мир разделил народы полуострова на побежденных и победителей, одни из которых отвергали возможность пересмотра послевоенных соглашений, а другие не переставали надеяться на это.

MƏMMƏD FƏTƏLİYEV

Bakı Dövlət Universitetinin professoru

tarix elmləri doktoru

E-mail: mamed-fatali@mail.ru

"THE VERSAILLES PEACE-TREATY AND THE BALKAN COUNTRIES "

After world war ruling circles of Greece, Romania and Yugoslavia aspired will be fixed in a role of winners, to keep, and as required and to expand the grasped territories. As a result of the Versailles agreements the area and the population of Romania were doubled. Rulling circles of Romania considered as the basic foreign policy problem strengthening the Versailles borders. With this purpose they have started to conclude the military-political unions.

After long disputes at the Parisian conference beyond the scope of Yugoslavia there was a number of territories at coast of Adriatic Sea, and Fium has been grasped by Italy in 1923. In 1924 has been concluded between Yugoslavia and Italy the friendship treaty and cooperation.

The Greek delegation has arrived on the Parisian peace conference, рассчитывая to receive promised to it before territory in Albania, Thrace and Asia Minor. But Greece could not receive these territories. In the spring 1919 the Greek armies have intruded in Asia Minor and have occupied Izmir.

The destiny of Turkey has been certain by the Sebr contract signed in August, 1920 of its territory essentially reduced, and independence was actually abolished. However powerful national-liberation movement to Turkey has transformed the Sebr contract into the deadborn document.

On the Neyyi peace-treaty Bulgaria has been compelled to give the neighbours significant territories and has lost an output to the Egey sea. Thus the Versailles world has divided people of peninsula on won and winners, one of which rejected an opportunity of revision post-war agreements, and others did not cease to hope for it.

Rəyçilər: t.e.d. M. Qasımlı, t.e.d. R. Süleymanov

Bakı Dövlət Universitetinin Avropa və Amerika ölkələrinin yeni və müasir tarixi kafedrasının 15 sentyabr 2010-cu il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür. (protokol №1)